

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Державна установа “Центральний методичний
кабінет
підготовки молодших спеціалістів” МОЗ України

ПОГОДЖЕНО

Директор Державної установи
«Центральний методичний кабінет
підготовки молодших спеціалістів
МОЗ України»

Т.І. Чернишенко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Директора Департаменту
кадрової політики, освіти, науки
та запобігання корупції МОЗ
України

О.П. Волосовець

МЕДСЕСТРИНСТВО В СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ

ПРОГРАМА

для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів
I—III рівнів акредитації за спеціальністю
5.12010102 “Сестринська справа”

Київ
2011

МЕДСЕСТРИНСТВО В СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ

Укладачі:

М.Б. Шегедин — доктор мед. наук, професор, заслужений лікар України, директор Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського, викладач медсестринства у внутрішній медицині;

О.Д. Байдала — викладач-методист Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського, викладач вищої категорії;

І.С. Смачило — заслужений працівник освіти України, заступник директора з науково-методичної роботи Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського.

Програму розглянуто і схвалено на засіданні предметної (циклової) методичної комісії сестринської справи та внутрішньої медицини Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського 3 червня 2011 р., протокол № 15.

Програму розглянуто і схвалено на засіданні опорної циклової комісії з дисциплін терапевтичного профілю та інфекційних хвороб.

Рецензенти:

С.Я. Скляр — доктор мед. наук, професор, завідувач кафедри поліклінічної справи і сімейної медицини Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького;

А.І. Петрова — викладач-методист Самбірського медичного коледжу, викладач вищої категорії.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму з дисципліни “Медсестринство в сімейній медицині” для вищих медичних навчальних закладів України I—III рівнів акредитації складено для спеціальності 5.12010102 “Сестринська справа” напряму підготовки 1201 “Медицина” відповідно до складових галузевих стандартів вищої освіти — освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) і освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки медичних сестер молодших спеціалістів затверджених МОН і МОЗ України в 2011 р. та навчальних планів (2011 р.).

За навчальним планом “Медсестринство в сімейній медицині” вивчають на третьому році навчання.

“Медсестринство в сімейній медицині” як навчальна дисципліна:

- ґрунтується на вивченні таких дисциплін, як анатомія людини, фізіологія, мікробіологія, основи латинської мови з медичною термінологією, основи психології та міжособове спілкування, фармакологія та медична рецептура, ріст і розвиток людини, основи медсестринства, медсестринство у внутрішній медицині, медсестринство в педіатрії, медсестринство в хірургії, медсестринство при інфекційних хворобах тощо;
- інтегрується з такими дисциплінами, як основи профілактичної медицини, медична та соціальна реабілітація тощо;
- закладає фундамент для подальшого засвоєння студентами знань та вмінь з циклу “Медсестринство в геронтології, геріатрії та паліативної медицини”, “Громадське здоров’я і громадське медсестринство” тощо.

Навчальним планом для вивчення дисципліни передбачено 135 год, з них лекцій — 21, навчальної практики — 58, самостійної позааудиторної роботи — 56 год.

Теми лекцій розкривають загальні принципи організації роботи на дільниці, функціональні обов’язки сімейної медичної сестри на амбулаторному прийомі та вдома. Матеріал подається посиндромно. Особлива увага звертається на вікові аспекти найпоширеніших захворювань, методи обстеження пацієнта, диспансеризацію, профілактику, пропаганду здорового способу життя, формування та зміцнення здоров’я населення.

Навчальна практика передбачає проведення медсестринського обстеження пацієнта різного віку, виявлення його проблем та членів родини, здійснення догляду та опіку над ними відповідно до етапів медсестринського процесу, проведення диспансерного спостереження, реабілітаційних заходів, профілактичної та протиепідемічної роботи на дільниці.

Предметна (циклова) комісія має право вносити зміни до навчальної програми (15 %) залежно від організаційних і

технічних можливостей, напрямів наукових досліджень, екологічних особливостей регіону, але відповідно до кінцевих цілей ОКХ і ОПП за фахом підготовки та навчальним планом.

Після вивчення дисципліни **студенти повинні знати:**

- загальні принципи організації роботи сімейної медичної сестри на дільниці;
- нормативні документи, які регламентують роботу відділення (амбулаторії) сімейної медицини, чинні накази МОЗ України;
- етіологію, чинники ризику, класифікацію, клінічні ознаки, стандарти лабораторних та інструментальних обстежень, принципи лікування нозологічних форм, які найчастіше трапляються в загальній практиці в межах медсестринської компетенції;
- вікові аспекти захворювань;
- ознаки критичних станів та методику надання невідкладної долікарської медичної допомоги;
- основи медичної етики та деонтології;
- основи асептики та антисептики;
- фармакологічну дію найпоширеніших медичних препаратів, методику введення та можливі ускладнення;
- основні принципи диспансеризації, реабілітації та профілактики найпоширеніших у практиці сімейної медицини захворювань.

Студенти повинні вміти:

- проводити медсестринське обстеження пацієнта при найпоширеніших у загальній практиці нозологіях;
- установлювати медсестринський діагноз;
- виконувати медсестринські втручання та опіку відповідно до етапів медсестринського процесу;
- надавати невідкладну долікарську медичну допомогу у випадку критичних станів;
- володіти прийомами реанімації;
- проводити профілактичну та протиепідемічну роботу на дільниці;
- брати активну участь у проведенні диспансеризації та реабілітаційних заходів при найпоширеніших захворюваннях;
- пропагувати медичні та санітарно-гігієнічні знання серед населення дільниці;
- вести передбачену медичну і медсестринську документацію;
- дотримуватися правил техніки безпеки, охорони праці, протиепідемічного режиму, професійної безпеки в лікувально-профілактичних закладах.

Студенти мають бути поінформовані про:

- основні демографічні показники населення України;

- основні принципи організації, роботу денного стаціонару, його структурних підрозділів;
- основні функціональні обов'язки менеджера сімейної медицини;
- законодавство України про охорону праці;
- основи законодавства України з охорони здоров'я.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Теми	Кількість годин			
		Загальний обсяг	Лекції	Навчальна практика під керівництвом викладача	Самостійна робота
1	Вступ. Сімейна медицина в Україні. Загальні принципи організації роботи сімейної медичної сестри на дільниці	6	2	4	
2	Профілактика — основа сімейної медицини	14	2	12	
3	Особливості спостереження за дітьми раннього віку в сімейній медицині	6	2	4	
4	Діагностично-лікувальна робота на дільниці, участь сімейної медичної сестри в її проведенні	10	2	8	
5	Гострі хірургічні захворювання органів травлення в практиці сімейної медицини	6	2	4	
6	Протиепідемічна робота, участь сімейної медичної сестри в її проведенні	6	2	4	
7	Проблеми надання довготривалої медичної допомоги населенню. Артеріальна гіпертензія	6	2	4	
8	Суглобовий синдром у практиці сімейної медицини	6	2	4	
9	Організація диспансерного спостереження за пацієнтами з патологією органів травлення	6	2	4	
10	Синдром гіперглікемії, гіпер- або гіпотиреозу в практиці сімейної медицини	6	2	4	
11	Захворювання кровотворної системи в практиці сімейної медицини. Охорона праці в галузі	7	1	6	
	Самостійна робота	56			56
	Усього	135	21	58	56

Примітка. Години для самостійної роботи студентів розподіляють за темами циклові методичні комісії навчальних закладів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Основні показники роботи на дільниці. Складання статистичного звіту	2
2	Егогенія, ятрогенія, причини виникнення, профілактика. Виготовлення санітарного бюлетня	2
3	Геродіета. Складання меню, залежно від віку пацієнта, стану здоров'я	2
4	Патронажний візит до дитини з групи ризику. Оцінювання фізичного, психомоторного розвитку	2
5	Дистрофії. Проведення етапів медсестринського процесу. Відпрацювання практичних навичок	2
6	Раціональне харчування студента. Складання меню, залежно від стану здоров'я, віку, статі	2
7	Деонтологічні аспекти спілкування з пацієнтами похилого віку. Виконання етапів медсестринського процесу	2
8	Особливості перебігу інфаркту міокарда у пацієнтів похилого віку. Виконання етапів медсестринського процесу. Проведення реабілітаційних заходів на поліклінічному етапі спостереження	2
9	Оперізуючий лишай. Відпрацювання практичних навичок	2
10	Хронічний тонзиліт. Виконання етапів медсестринського процесу, проведення заходів вторинної профілактики	2
11	Позаматкова вагітність. Відпрацювання практичних навичок	2
12	Гострий апендицит у дітей раннього віку. Проведення етапів медсестринського процесу	2
13	Кабінет функціональної діагностики. Відпрацювання практичних навичок	3
14	Краснуха і вагітність. Проведення бесіди з вагітними	1
15	Диспансеризація пацієнтів з інфекційною патологією. Заповнення медичної документації. Проведення реабілітаційних заходів	2
16	Епідемічний паротит. Проведення етапів медсестринського процесу	2
17	Гастроентероколіт у немовляти. Відпрацювання практичних навичок	2
18	Нейроциркуляторна дистонія. Відпрацювання практичних навичок. Проведення заходів вторинної профілактики	2
19	Геморагічні захворювання у дітей. Проведення етапів медсестринського процесу. Відпрацювання практичних навичок	2
20	Амбулаторний прийом з кардіологом. Відпрацювання практичних навичок	2
21	Суглобовий синдром при подагрі. Виконання етапів медсестринського процесу. Проведення реабілітаційних заходів	2
22	Ювенільний ревматоїдний артрит. Відпрацювання практичних навичок	2
23	Цироз печінки. Виконання етапів медсестринського процесу. Проведення реабілітаційних заходів	2
24	Цукровий діабет у дітей. Відпрацювання практичних навичок. Складання лікувальної дієти	2
25	Рак щитоподібної залози. Відпрацювання практичних навичок. Проведення заходів первинної профілактики	2
26	Лімфогранульоматоз. Проведення етапів медсестринського процесу. Відпрацювання практичних навичок	2
27	Фітотерапія при захворюваннях органів травлення. Виготовлення санітарного бюлетеня	2
28	Анемія у вагітних. Проведення етапів медсестринського процесу, заходів первинної профілактики	2
Усього		56

ЗМІСТ

Тема 1. Вступ. Сімейна медицина в Україні. Загальні принципи організації роботи сімейної медичної сестри на дільниці

ЛЕКЦІЯ

Сімейна медицина — нова галузь у системі охорони здоров'я України. Концепція сімейної медицини. Основні причини реформування та впровадження нових моделей надання медичної допомоги в Україні. Досвід Великої Британії, Канади, США, скандинавських країн у галузі сімейної медицини. Переваги сімейного принципу надання медичної допомоги населенню. Основні принципи та моделі функціонування сімейної медицини. Фінансування, управління галуззю сімейної медицини в Україні та світі. Система підготовки кадрів для первинної ланки охорони здоров'я. Основні напрями діяльності сімейних медиків: профілактична робота, діагностично-лікувальна, протиепідемічна, санітарно-освітня та соціально-психологічна. Основні проблеми сімейної медицини на сучасному етапі. Мета та основні завдання сімейних медиків.

Нормативні документи із сімейної медицини. Положення про амбулаторію (відділення) сімейних лікарів. Чинні накази МОЗ України. Положення про сімейну медичну сестру. Кваліфікаційна характеристика медичної сестри із спеціальності “Загальна практика — сімейна медицина”. Модель медичної сестри сімейного лікаря. Функціональні обов'язки сімейної медичної сестри на робочому місці. Організація роботи на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем. Консультації, орієнтовані на пацієнта, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Медична документація. Законодавство України про охорону праці.

Основні показники роботи. Денний стаціонар, організація роботи та його профілі. Робота сімейної медичної сестри вдома. Ведення домашніх стаціонарів, форми та профілі. Види відвідувань удома. Сумка сімейного лікаря для відвідувань удома. Комунікація між сімейною медичною сестрою, пацієнтом та членами родини. Медична етика та субординація. Деонтологія в роботі сімейної медичної сестри. Моральна та правова відповідальність. Медична таємниця. Егогенія, ятрогенія, причини їх виникнення. Моральна та правова відповідальність сімейної медичної сестри. Види професійних порушень, їх вплив на пацієнта. Посадові злочини сімейної медичної сестри та запобігання їм. Сімейна медична сестра та закон. Соціально-психологічна допомога населенню дільниці, участь сімейної медичної сестри в її проведенні.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ

ВИКЛАДАЧА

Структура поліклініки (амбулаторії, відділення) сімейної медицини, її функції, медичний персонал. Денний стаціонар. Функціональні обов'язки сімейної медичної сестри на робочому місці. Дотримання техніки безпеки, охорони праці при роботі в денному стаціонарі. Сімейні медичні працівники і закон. Робота медичної сестри на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем як його помічника. Встановлення почерговості прийому пацієнтів залежно від стану їхнього здоров'я. Ведення медичної і медсестринської документації. Виконання діагностичних і лікувальних призначень сімейного лікаря. Підготовка пацієнта до проведення лабораторно-інструментальних обстежень. Укомплектування сумки сімейного лікаря необхідними медикаментами та засобами. Підготовка даних для складання статистичного звіту.

Організація та ведення домашнього стаціонару. Комунікація між сімейною медичною сестрою, пацієнтом і його родиною. Догляд за пацієнтом при конкретних проблемах відповідно до етапів медсестринського процесу. Особливості догляду за ВІЛ-інфікованим, умираючим. Навчання членів родини навичкам догляду за пацієнтом у домашніх умовах.

Надання невідкладної долікарської медичної допомоги в домашніх умовах у випадку критичних станів. Клінічні протоколи надання невідкладної медичної допомоги хворим при критичних станах.

Практичні навички:

- заповнення, ведення затвердженої медичної та медсестринської документації;
- ведення медичною сестрою амбулаторного прийому разом із сімейним лікарем;
- планування, проведення профілактичних щеплень;
- підготовка даних для статистичного звіту;
- виконання всіх видів маніпуляцій, передбачених для фаху “сестра медична”;
- допомога сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару;
- виконання всіх етапів медсестринського процесу при найпоширеніших у загальній практиці нозологіях;
- надання невідкладної долікарської медичної допомоги у випадку критичного стану на догоспітальному етапі;
- дотримання правил техніки безпеки, охорони праці під час роботи в денному стаціонарі.

Тема 2. Профілактика — основа сімейної медицини

ЛЕКЦІЯ

Первинна та вторинна профілактика. Основна мета

профілактики. Диспансеризація — основа профілактики. Загальна диспансеризація, диспансеризація пацієнтів з відхиленням у стані здоров'я. Участь медичної сестри в проведенні диспансеризації населення дільниці. Роль загальної диспансеризації у ранньому виявленні онкопатології та туберкульозу. Участь медичної сестри у формуванні здорового способу життя, профілактиці захворювань. Санітарно-освітня робота сімейної медичної сестри.

Загальнодержавний характер санітарної освіти в Україні. Форми санітарної пропаганди: бесіди, лекції, інформаційні листи. Гігієнічне виховання дітей і підлітків. Статеве виховання підлітків, підготовка їх до статевого життя. Профілактика ВІЛ-інфекції, СНІДу. Актуальність проблем профілактики куріння, наркоманії, токсикоманії та алкоголізму серед населення. Медико-соціальні аспекти планування сім'ї. Роль сім'ї в соціально-економічному розвитку суспільства, поліпшенні демографічних процесів у країні. Проблеми зміцнення сім'ї, санологія. Сім'я та здоров'я. Роль сімейних медиків у формуванні здоров'я сім'ї та її членів.

Геронтологія як наука. Геронтологічна класифікація. Середня тривалість життя. Проблеми пацієнтів похилого та старечого віку. Патронажні візити сімейної медичної сестри. Особливості роботи з геріатричними пацієнтами. Вікові зміни органів і систем у процесі старіння (коротка інформація). Множинність патології пацієнтів похилого та старечого віку. Психосоматичні захворювання, участь сімейної медичної сестри в їх профілактиці. Режим, геродієта, основні принципи фармакотерапії. Пропаганда активного довголіття.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Профілактика — основа сімейної медицини. Проведення патронажних візитів до пацієнтів різного віку. Оцінювання стану здоров'я. Пропаганда здорового способу життя. Рекомендації щодо раціонального харчування. Виявлення чинників ризику виникнення захворювання. Профілактика стресів, гіподинамії, психосоматичних захворювань. Участь сімейної медичної сестри в організації та проведенні диспансеризації населення. Роль загальної диспансеризації у профілактиці та ранньому виявленні захворювань. Профілактика туберкульозу, онкозахворювань на дільниці та участь сімейної медичної сестри в їх проведенні.

Участь сімейної медичної сестри в організації та проведенні диспансеризації пацієнтів з відхиленням у стані здоров'я. Ведення затвердженої медичної документації. Визначення статистичних показників “ефективність диспансеризації”, “ефективність профілактики”.

Організація роботи з геріатричними пацієнтами. Проблеми. Старість і хвороби. Множинність патології пацієнтів похилого та старечого віку. Синдром депресії, неспокою,

порушення пам'яті. Старість без хвороби. Патронажні візити до геріатричного пацієнта. Комунікація між сімейною медичною сестрою, пацієнтом та його родиною. Побутові умови і геріатричний пацієнт. Рекомендації щодо режиму. Призначення геродієти. Харчування та здоров'я. Вплив рухової активності на оздоровлення організму. Складання комплексу ЛФК при конкретному захворюванні. Загартування як фактор зміцнення здоров'я геріатричного пацієнта. Роль медичної сестри у пропаганді активного довголіття. Диспансеризація геріатричного пацієнта, участь сімейної медичної сестри в її проведенні. Догляд за тяжкохворим і вмираючим пацієнтом похилого (старечого) віку. Психотерапія. Навчання членів родини догляду за такими пацієнтами.

Практичні навички:

- проведення патронажних візитів до пацієнтів різного віку;
- проведення антропометрії дорослого населення;
- оцінювання фізичного розвитку пацієнта за отриманими даними;
- призначання геродієти;
- виконання етапів медсестринського процесу над геріатричним пацієнтом;
- допомога сімейному лікареві у проведенні загальної диспансеризації;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

Тема 3. Особливості спостереження за дітьми раннього віку в сімейній медицині

ЛЕКЦІЯ

Взаємозв'язок жіночої консультації з поліклінікою (амбулаторією) сімейної медицини. Організація роботи з вагітними на дільниці. Допологові патронажі, участь у них сімейної медичної сестри. Організація роботи з дітьми раннього віку. Первинний патронаж до новонародженого, патронажні візити до немовлят. Особливості спостереження за дітьми з груп ризику. Пропаганда грудного вигодовування. Гігієнічне виховання. Профілактика рахіту, анемії, дистрофії. Участь сімейної медичної сестри в профілактиці захворювань у немовлят.

Кабінет здорової дитини. "Школа молоді мами", "Школа молодого батька", участь сімейної медичної сестри в їхньому функціонуванні.

**НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ
ВИКЛАДАЧА**

Актуальність проблеми здоров'я немовлят на сучасному

етапі. Відповідальність сімейних медиків за здоров'я дітей раннього віку. Проведення патронажних візитів до новонароджених, немовлят. Оцінювання стану здоров'я. Оцінювання фізичного, психомоторного розвитку. Рекомендації щодо гігієнічного виховання, вигодовування немовлят. Пропаганда грудного вигодовування. Складання меню залежно від виду вигодовування, віку.

Участь сімейної медичної сестри в профілактиці рахіту, анемії, дистрофії у немовлят. Антенатальна та постнатальна, неспецифічна і специфічна профілактика рахіту. Групи ризику. Немовлята, які часто хворіють. Особливості спостереження за ними. Дитяча смертність. Роль сімейної медичної сестри в профілактиці захворювань немовлят і зниженні показників дитячої смертності.

Практичні навички:

- проведення патронажних візитів до немовлят;
- проведення антропометрії дітей різного віку;
- оцінювання фізичного та психомоторного розвитку дитини;
- складання меню немовляті залежно від віку, вигодовування;
- проведення антенатальної та постнатальної профілактики рахіту.

Тема 4. Діагностично-лікувальна робота на дільниці, участь сімейної медичної сестри в її проведенні

ЛЕКЦІЯ

Найчастіші причини звертання пацієнта до сімейного лікаря.

Кашель: визначення, характер, основні причини виникнення. Нозології, які супроводжуються кашлем. Гострі респіраторні захворювання. Бронхіт. Пневмонія. Туберкульоз легень. Респіраторний алергоз. Патологія серцево-судинної системи. Вікові аспекти. Перелік лабораторних та інструментальних обстежень пацієнта. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта в домашніх умовах.

Задишка: визначення, види, основні причини виникнення. Захворювання, які супроводжуються задишкою. Бронхіальна астма. Обструктивний бронхіт. Стенозувальний ларинготрахеїт. Вроджений стридор. Серцева астма. Вікові аспекти. Лабораторні та інструментальні обстеження на догоспітальному етапі, участь медсестри в їхньому проведенні. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта в домашніх умовах.

Біль у грудній клітці: причини виникнення. Нозології, які супроводжуються болем у грудній клітці. Стенокардія. Інфаркт міокарда. Плеврит. Перикардит. Міокардит. Невралгія. Вікові

аспекти. Біль у грудній клітці в дітей і підлітків. Лабораторні та інструментальні обстеження пацієнта, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Тактика медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта. Роль диспансеризації у ранньому виявленні ішемічної хвороби серця. Участь сімейної медсестри в проведенні заходів первинної та вторинної профілактики.

Кровохаркання і легенева кровотеча: визначення, найчастіші причини. Патологічні стани, які супроводжуються кровохарканням та легеневою кровотечею. Пневмонія. Туберкульоз органів дихання. Рак легень. Вікові аспекти. Лабораторні та інструментальні обстеження пацієнта, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта. Невідкладна долікарська медична допомога в разі кровохаркання і легеневої кровотечі в домашніх умовах.

Біль голови: найчастіші причини. Психогенний біль голови. Травми мозку. Загальні захворювання. Судинна патологія. Вікові аспекти. Біль голови в дітей. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта при конкретному захворюванні в домашніх умовах.

Закрепи: основні причини. Закрепи органічні та функціональні. Вікові аспекти. Лабораторні та інструментальні обстеження пацієнта на догоспітальному етапі та участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта із закрепами.

Набряки: найчастіші причини. Набряки місцеві та генералізовані. Патологічні стани, які супроводжуються набряками. Серцево-судинні захворювання. Патологія нирок. Ендокринні захворювання. Онкологічна патологія. Вікові аспекти. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта при конкретному захворюванні. Клінічні протоколи надання медичної допомоги хворим.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Робота сімейної медичної сестри на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем, у денному стаціонарі і в домашніх умовах.

Підготовка кабінету до амбулаторного прийому. Проведення медсестринського обстеження пацієнта: вимірювання температури тіла, підрахунок частоти дихальних рухів, визначення частоти пульсу, вимірювання артеріального тиску тощо.

Виявлення проблем пацієнта при конкретному захворюванні. Планування медсестринських втручань. Реалізація планування медсестринських втручань. Ведення передбаченої медичної та медсестринської документації.

Підготовка пацієнта та взяття крові з вени для біохімічного дослідження. Підготовка пацієнта до дослідження сечі: загального клінічного, за методами Зимницького,

Нечипоренка. Загальні показники крові, сечі в нормі та у випадку патології. Взяття харкотиння для загального та бактеріологічного дослідження. Підготовка пацієнта та взяття калу для дослідження на яйця гельмінтів, приховану кров, копрологічне тощо.

Оволодіння методиками підготовки пацієнта до основних інструментальних методів обстеження (рентгенологічних, ендоскопічних, ультразвукових тощо). Методика ЕКГ, спірометрії. Значення цих методів у діагностиці захворювань внутрішніх органів. Правила техніки безпеки та охорона праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Організація та ведення домашнього стаціонару для пацієнта з конкретним захворюванням. Виконання діагностичних і лікувальних призначень сімейного лікаря. Планування та реалізація заходів з догляду. Виконання найпростіших фізіотерапевтичних процедур. Виконання усіх видів медсестринських маніпуляцій. Навчання членів родини навичкам догляду за пацієнтом у домашніх умовах та контролю за станом його здоров'я.

Участь сімейної медсестри у проведенні диспансеризації, реабілітаційних заходів при конкретному захворюванні. Оцінювання результатів медсестринських втручань та їхня корекція.

Відпрацювання методики надання невідкладної долікарської медичної допомоги при:

- стенозуючому ларинготрахеїті;
- гострій дихальній недостатності;
- кровохарканні;
- легеневій кровотечі;
- нападі бронхіальної астми;
- астматичному статусі;
- серцевій астмі;
- зупинці кровообігу;
- нападі стенокардії;
- інфаркті міокарда;
- анафілактичному шоку;
- травматичному шоку;
- непритомності;
- судинному колапсі.

Клінічні протоколи надання невідкладної медичної допомоги хворим при критичних станах. Підготовка даних для написання статистичного звіту.

Практичні навички:

- проведення медсестринського обстеження пацієнта при найпоширеніших у практиці сімейного лікаря захворюваннях;
- установлення медсестринського діагнозу;
- володіння мануальною технікою: вимірювання

- температури тіла, підрахунок частоти дихальних рухів, визначення частоти пульсу, вимірювання артеріального тиску тощо;
- підготовка пацієнта для лабораторних досліджень;
 - володіння методикою взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
 - підготовка пацієнта та асистування сімейному лікареві під час обстежень та лікувальних процедур;
 - проведення електрокардіографії, спірометрії;
 - дотримання правил техніки безпеки, охорони праці під час взяття біологічного матеріалу, проведенні інструментальних обстежень;
 - виконання найпростіших фізіотерапевтичних процедур;
 - промивання шлунка без зонда та зондовим методом;
 - проведення катетеризації сечового міхура м'яким катетером;
 - володіння методикою проведення клізми: очисної, сифонної, послаблювальної, медикаментозної;
 - проведення оксигенотерапії;
 - володіння методикою проведення реанімації;
 - організація та ведення домашнього стаціонару;
 - виконання всіх видів маніпуляцій;
 - здійснення етапів медсестринського процесу над пацієнтом при конкретному захворюванні;
 - допомога сімейному лікареві у проведенні диспансеризації, реабілітаційних заходів, профілактики при конкретному захворюванні;
 - навчання пацієнта, його оточення само- та взаємодогляду;
 - надання невідкладної долікарської медичної допомоги в амбулаторних умовах в разі критичних станів;
 - заповнення, ведення затвердженої медичної та медсестринської документації.

Тема 5. Гострі хірургічні захворювання органів травлення в практиці сімейної медицини

ЛЕКЦІЯ

Біль у животі: основні причини. Чинники ризику. Характер болю, локалізація, іррадіація, зв'язок із прийманням їжі. Нозології, які супроводжуються болем у животі. Гострий живіт. Визначення. Класифікація нозологій. Гострий апендицит. Гострий холецистит. Гострий панкреатит. Перфоративна гастро-дуоденальна виразка. Непрохідність кишки. Вікові аспекти. Методи діагностики, участь сімейної медсестри в їхньому проведенні. Біль у животі в немовлят. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта в домашніх умовах. Участь сімейної медичної сестри в профілактиці гострих хірургічних захворювань на дільниці.

Невідкладна долікарська медична допомога у випадку гострого живота на догоспітальному етапі.

Шлунково-кишкові кровотечі: визначення, найчастіші причини. Виразкові та невиразкові шлунково-кишкові кровотечі. Вікові аспекти. Оцінювання тяжкості стану пацієнта. Постгеморагічний стан. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта зі шлунково-кишковою кровотечею. Невідкладна долікарська медична допомога на догоспітальному етапі. Профілактика шлунково-кишкових кровотеч, участь сімейної медичної сестри в її проведенні.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Основні проблеми пацієнта при гострому животі. Вікові аспекти.

Робота сімейної медичної сестри на амбулаторному прийомі з сімейним лікарем як його помічника. Медсестринське обстеження пацієнта. Медсестринська діагностика. Оцінювання стану пацієнта. Підготовка пацієнта і взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень. Визначення групи крові пацієнта і резус-фактора. Проведення проби на біологічну сумісність крові донора та реципієнта. Виконання призначень сімейного лікаря. Планування та реалізація заходів з догляду. Опрацювання методики надання невідкладної долікарської медичної допомоги при гострому животі, жовчній коліці, шлунково-кишковій кровотечі. Проведення реабілітаційних заходів на амбулаторному етапі спостереження (режим праці та відпочинку, лікувальна дієта, фітотерапія, психотерапія, фізіотерапевтичні процедури тощо). Правила техніки безпеки та охорона праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Ведення медичної та медсестринської документації.

Практичні навички:

- проведення всіх етапів медсестринського процесу при гострих хірургічних захворюваннях органів травлення;
- підготовка пацієнта і взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнта до рентгенологічних, ультразвукових, радіоізотопних, ендоскопічних обстежень;
- визначення групи крові і резус-фактора;
- проведення проби на біологічну сумісність крові донора та реципієнта;
- надання невідкладної медичної долікарської допомоги при гострому животі, жовчній коліці, шлунковій та кишкової кровотечах;
- виконання всіх видів маніпуляцій;
- проведення реабілітаційних заходів на амбулаторному

- етапі спостереження;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

Тема 6. Протиепідемічна робота, участь сімейної медичної сестри в її проведенні

ЛЕКЦІЯ

Структура загальної захворюваності на дільниці сімейної медицини та місце в ній інфекційної патології. Загальні принципи протиепідемічної роботи, роль сімейної медсестри в її проведенні.

Основні клінічні симптоми і синдроми інфекційних захворювань у практиці сімейної медицини.

Лихоманка: визначення. Основні причини. Класифікація лихоманки за показаннями температури тіла, тривалістю, характером температурної кривої. Інфекційні захворювання — основна причина лихоманки. Вікові аспекти проблем пацієнта при лихоманці. Лихоманка у новонародженого, немовляти. Гіпертермічний синдром, фебрильні судоми, участь сімейної медичної сестри в їх запобіганні. Методи обстеження. Лабораторне та інструментальне обстеження пацієнта, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта з лихоманкою. Невідкладна долікарська медична допомога на догоспітальному етапі при гіпертермічному синдромі, фебрильних судомах.

Біль у горлі: класифікація захворювань. Гострий тонзиліт. Дифтерія. Епідеміологія. Основні причини виникнення. Чинники ризику. Вікові аспекти проблем пацієнта. Обстеження пацієнта на догоспітальному етапі спостереження, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Схема повідомлення та протиепідемічні заходи при дифтерії. Особливості роботи з контактними. Правила виписування пацієнта в колектив. Особливості догляду за пацієнтом з гострим тонзилітом у домашніх умовах. Роль імунопрофілактики дифтерії.

Висипка: причини виникнення. Дитячі екзантематозні інфекції. Кір. Скарлатина. Вітряна віспа. Краснуха. Епідеміологія. Основні причини виникнення. Проблеми пацієнта при дитячих екзантематозних інфекціях. Основні протиепідемічні заходи в колективі. Особливості догляду за пацієнтом у домашніх умовах. Правила виписування пацієнта в колектив. Роль профілактичних щеплень у запобіганні кору та краснухи на дільниці.

Шлунково-кишкові розлади: основні причини, епідеміологія. Кишкові інфекції. Дизентерія. Сальмонельоз. Особливо небезпечні інфекції. Холера. Основні причини виникнення. Вікові аспекти проблем пацієнта при кишкових інфекціях. Протиепідемічні заходи в осередку інфекції. Схема повідомлення. Особливості обстеження контактних.

Функціональні обов'язки сімейної медичної сестри в осередку особливо небезпечної інфекції. Нормативні документи. Накази СЕС. Клінічні протоколи надання медичної допомоги хворим з інфекційною патологією.

Гепатит: визначення. Епідеміологія. Основні причини вірусних гепатитів А і В. Актуальність проблеми. Вікові аспекти. Диспансерне спостереження за реконвалісцентами. Протиепідемічні заходи в осередку інфекції. Спостереження за контактними. Роль сімейної медичної сестри в ранній діагностиці, профілактиці вірусного гепатиту на дільниці.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Робота на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем, у кабінеті профілактики інфекційних захворювань. Дотримання правил техніки безпеки. Проведення медсестринського обстеження пацієнта при конкретному інфекційному захворюванні. Виявлення проблем пацієнта. Планування медсестринських втручань. Реалізація плану медсестринських втручань. Підготовка пацієнта і взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень. Взяття сечі на уринокультуру. Взяття калу, блювотних мас для бактеріологічного дослідження. Взяття мазка з носоглотки, мигдаликів, кон'юнктиви для вірусологічного, бактеріологічного дослідження, на ВЛ.

Ведення затвердженої медичної документації. Опрацювання методики обстеження пацієнта у випадку холери. Алгоритм дії медичного працівника в осередку особливо небезпечної інфекції. Чинні накази МОЗ України. Порядок взяття й транспортування інфекційного біологічного матеріалу для досліджень від ВІЛ-інфікованого (або підозрюваного). Заходи і засоби особистої професійної безпеки медичних працівників під час надання медичної допомоги пацієнтові.

Організація та ведення домашнього стаціонару для пацієнта з гострим тонзилітом, дитячою екзантематозною інфекцією. Виконання діагностичних та лікувальних призначень сімейного лікаря. Планування та реалізація догляду за пацієнтом у домашніх умовах: призначення обмежувальних заходів, догляду за шкірою, ротоглоткою, допомога в дієтичному харчуванні тощо. Навчання членів родини (оточення) навичкам догляду за пацієнтом. Спостереження за станом пацієнта. Оцінювання результатів медсестринських втручань та їх корекція. Опрацювання методики надання невідкладної долікарської медичної допомоги при гіпертермічному синдромі, ексикозі, фебрильних судомах. Участь у проведенні диспансерного спостереження за пацієнтом з конкретним інфекційним захворюванням. Кратність спостереження при вірусному гепатиті, гельмінтозі.

Підготовка відомостей для написання статистичного

звіту. Імунопрофілактика. Планування профілактичних щеплень населенню дільниці сімейної медицини. Туберкулінадіагностика, здійснення контролю за її виконанням. Відбір контингенту для ревакцинації БЦЖ-вакциною. Вакцинація та ревакцинація проти дифтерії, правцю, кашлюку. Поствакцинальні ускладнення, профілактика їх. Вакцинація протигрипозною вакциною. Правила техніки безпеки та охорона праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Проведення санітарно-освітніх заходів серед населення з метою профілактики інфекційних захворювань.

Практичні навички:

- проведення медсестринського обстеження пацієнта в разі інфекційних захворювань;
- установлення медсестринських діагнозів;
- допомога сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару;
- підготовка пацієнта та взяття біологічного матеріалу для бактеріологічного, серологічного досліджень;
- опрацювання алгоритму дії при особливо небезпечних інфекціях;
- дотримання особистої професійної безпеки, охорони праці, протиепідемічного режиму під час роботи в кабінеті профілактики інфекційних захворювань;
- планування та виконання профілактичних щеплень;
- здійснення догляду за пацієнтом з гострим тонзилітом і дитячими екзантематозними інфекціями;
- надання невідкладної медичної долікарської допомоги при гіпертермічному синдромі, ексикозі, фебрильних судомах;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

Тема 7. Проблеми надання довготривалої медичної допомоги населенню. Артеріальна гіпертензія

ЛЕКЦІЯ

Хронічні захворювання. Актуальність проблеми “хронізації” патології у підлітків і пацієнтів молодого віку. Роль санології та валеології в профілактиці захворювань, формуванні здорового способу життя серед населення.

Артеріальна гіпертензія: визначення, актуальність проблеми. Національна програма з артеріальної гіпертензії, завдання сімейних медиків щодо раннього виявлення. Чинники ризику. Класифікація. Пограничні показники артеріального

тиску. Симптоматична артеріальна гіпертензія. Гіпертонічна хвороба. Вікові аспекти. Артеріальна гіпертензія у підлітків, вагітних, геріатричних пацієнтів. Методи активного виявлення артеріальної гіпертензії. Методи обстеження пацієнта, участь сімейної медичної сестри в їхньому проведенні. Ускладнення артеріальної гіпертензії (інфаркт міокарда, інсульт, недостатність кровообігу, ниркова недостатність), участь сімейної медичної сестри в їхній профілактиці. Етапи реабілітації, участь сімейної медичної сестри в її проведенні. Диспансерне спостереження. Періодичність спостереження за пацієнтом на дільниці. Особливості догляду в домашніх умовах. Клінічні протоколи надання медичної допомоги хворим з артеріальною гіпертензією. Роль сімейної медичної сестри в профілактиці артеріальної гіпертензії.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Особливості спостереження за пацієнтами різного віку з артеріальною гіпертензією в амбулаторних умовах. Робота на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем і в денному стаціонарі.

Проведення медсестринського обстеження пацієнта з конкретним захворюванням. Виявлення проблем пацієнта. Планування медсестринських втручань. Реалізація планування медсестринських втручань. Ведення затвердженої медичної документації. Оформлення пацієнтові скерувань на діагностичні обстеження. Підготовка пацієнта і взяття крові з вени для лабораторних досліджень (біохімічних, імунологічних тощо). Підготовка пацієнта до рентгенологічних, ультразвукових, радіоізотопних, ендоскопічних обстежень. Проведення запису ЕКГ в кабінеті функціональної діагностики. Правила техніки безпеки та охорона праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Допомога сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару в разі гіпертонічної хвороби. Виконання діагностичних і лікувальних призначень сімейного лікаря. Контроль за станом пацієнта в процесі лікування. Проведення моніторингу артеріального тиску. Догляд за пацієнтом у домашніх умовах. Догляд за вмираючим. Оцінювання результатів медсестринських втручань та їхня корекція.

Опрацювання методики надання невідкладної долікарської медичної допомоги при:

- гіпертонічному кризі;
- еклампсії;
- зупинці серця.

Участь сімейної медичної сестри в проведенні диспансерного спостереження за пацієнтом з конкретним захворюванням. Рекомендації щодо режиму, лікувальної дієти,

раціонального працевлаштування, немедикаментозного лікування гіпертонічної хвороби. Участь сімейної медичної сестри в оформленні медичної документації для санаторно-курортного лікування. Підготовка даних для статистичного звіту.

Визначення статистичних показників “ефективність диспансеризації”, “якість диспансеризації”.

Практичні навички:

- проведення всіх етапів медсестринського процесу при артеріальній гіпертензії;
- володіння мануальною технікою: вимірювання артеріального тиску, підрахунок частоти дихальних рухів, пульсу тощо;
- підготовка пацієнта та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнта та асистування лікареві під час обстежень, лікувальних процедур;
- проведення записів електрокардіограми, моніторингу ЕКГ, артеріального тиску в домашніх умовах;
- організація та ведення домашнього стаціонару;
- навчання членів родини навичкам догляду за тяжкохворим і вмираючим пацієнтом у домашніх умовах;
- виконання усіх видів маніпуляцій;
- надання невідкладної долікарської медичної допомоги при гіпертонічному кризі, еклампсії, гострій серцевій недостатності, зупинці серця;
- дотримання правил техніки безпеки та охорони праці, протиепідемічного режиму під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень;
- проведення реабілітаційних заходів, диспансеризації при конкретному захворюванні;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

Тема 8. Суглобовий синдром у практиці сімейної медицини

ЛЕКЦІЯ

Суглобовий синдром: визначення. Артрит, арталгія, артроз. Класифікація етіопатогенетичних чинників при захворюваннях суглобів. Ревматичні захворювання. Класифікація. Методи обстеження пацієнта, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Клінічні протоколи надання медичної допомоги хворим з ревматологічною патологією.

Ревматична хвороба: причини виникнення. Чинники ризику. Класифікація. Клінічні синдроми. Вікові аспекти. Перелік додаткових методів обстеження. Етапи реабілітації. Комплексний підхід до терапії. Диспансерний нагляд.

Показання до консультації ревматолога, госпіталізації. Первинна та вторинна профілактика, участь сімейної медичної сестри в її проведенні. Ефективність диспансеризації і профілактики. Прогноз захворювання.

Ревматоїдний артрит: чинники ризику. Класифікація. Особливості перебігу в пацієнтів різного віку. Ювенільний ревматоїдний артрит у дітей. Етапи реабілітації. Сучасні аспекти лікування. Диспансерний нагляд. Санітарно-курортне лікування. Участь сімейної медсестри в первинній і вторинній профілактиці. Прогноз. Ефективність диспансеризації.

Системний червоний вовчак. Деформівний остеоартроз. Чинники ризику. Вікові аспекти. Методи обстеження пацієнта. Реабілітаційні заходи. Участь сімейної медичної сестри в диспансеризації та профілактиці. Ефективність диспансеризації, ефективність профілактики.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Проведення медсестринського обстеження пацієнта. Постановка медсестринських діагнозів. Планування медсестринських втручань. Реалізація планування медсестринських втручань. Ведення медсестринської документації.

Підготовка пацієнта і взяття крові з вени для біохімічного, імунологічного досліджень. Підготовка пацієнта і взяття сечі для досліджень. Проведення запису ЕКГ. Правила техніки безпеки та охорона праці, протиепідемічного режиму при взятті біологічного матеріалу, проведенні інструментальних обстежень.

Організація та ведення домашнього стаціонару як помічник сімейного лікаря при конкретному захворюванні. Планування, реалізація заходів з догляду. Накладання зігрівального компресу. Складання комплексу ЛФК, участь сімейної медсестри в його проведенні. Призначення лікувальної дієти. Навчання членів родини навичкам догляду за пацієнтом у домашніх умовах, контролю за станом його здоров'я.

Диспансеризація, участь сімейної медичної сестри в її проведенні. Реабілітація на амбулаторному етапі спостереження. Значення санаторно-курортного лікування. Роль сімейної медсестри в первинній і вторинній профілактиці захворювань опорно-рухової системи.

Практичні навички:

- проведення медсестринського обстеження пацієнта при захворюваннях опорно-рухової системи;
- встановлення медсестринських діагнозів;
- підготовка пацієнта та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнта до проведення артроскопії,

- артроцентезу, біопсії синовіальної оболонки;
- проведення запису електрокардіограми;
- дотримання правил техніки безпеки, охорони праці;
- допомога сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару;
- проведення всіх етапів медсестринського процесу при захворюваннях опорно-рухової системи;
- виконання медсестринських маніпуляцій;
- дотримання правил техніки безпеки та охорони праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень;
- розведення та введення антибіотиків;
- проведення реабілітаційних заходів, диспансеризації на амбулаторному етапі спостереження;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

Тема 9. Організація диспансерного спостереження за пацієнтами з патологією органів травлення

ЛЕКЦІЯ

Хронічний гастрит. Виразкова хвороба. Хронічний холецистит. Хронічний панкреатит. Хронічний коліт. Актуальність проблеми. Сучасні погляди на етіологію. Чинники ризику. Класифікація. Особливості перебігу в пацієнтів різного віку. Сучасні методи діагностики. Атипичний перебіг виразкової хвороби. Ускладнення, їх профілактика. Етапи реабілітації. Лікувальне харчування. Диспансеризація. Кратність спостереження за пацієнтом сімейним лікарем і сімейною медичною сестрою. Профілактика рецидивів. Нетрадиційні методи лікування. Фітотерапія. Санаторно-курортне лікування в разі захворювань органів травлення. Первинна та вторинна профілактика захворювань, участь сімейної медичної сестри в її проведенні. Клінічні протоколи надання медичної допомоги хворим з патологією органів травлення.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Робота на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем. Виконання етапів медсестринського процесу. Медсестринська діагностика. Підготовка пацієнта та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень. Взяття шлункового та дуоденального вмісту для фракційного дослідження. Взяття калу на приховану кров, копрологічне дослідження. Підготовка пацієнта до рентгенологічних, ультразвукових, радіоізотопних та ендоскопічних обстежень. Правила техніки безпеки та охорона праці, протиепідемічний режим під час

взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Методика виявлення *Helicobacter pylori*. Вирішення проблем пацієнта. Виконання діагностичних та лікувальних призначень сімейного лікаря. Проведення диспансерного спостереження за пацієнтом. Проведення реабілітаційних заходів. Ведення медичної та медсестринської документації.

Практичні навички:

- проведення медсестринського обстеження пацієнтів у разі захворювання органів травлення;
- підготовка пацієнтів та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнта до рентгенологічних, ендоскопічних, ультразвукових, радіоізотопних обстежень;
- проведення фракційного шлункового, дуоденального зондування;
- виконання медсестринських маніпуляцій;
- дотримання правил техніки безпеки та охорони праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень;
- виконання всіх етапів медсестринського процесу при захворюваннях органів травлення;
- проведення реабілітаційних заходів на амбулаторному етапі спостереження;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації

Тема 10. Синдром гіперглікемії, гіпер- або гіпотиреозу в практиці сімейної медицини

ЛЕКЦІЯ

Найчастіша ендокринна патологія в практиці сімейного лікаря. Актуальність проблеми. Структура захворюваності ендокринної системи на сучасному етапі.

Гіперглікемія: визначення. Основні причини. Чинники ризику. Класифікація захворювань, які супроводжуються гіперглікемією. Епідеміологія цукрового діабету. Методи активного виявлення. Вікові аспекти. Методи обстеження пацієнта, участь сімейної медсестри в їх проведенні. Гострі та хронічні ускладнення цукрового діабету. Невідкладна долікарська медична допомога під час коми (гіперглікемічній, гіпоглікемічній). Етапи реабілітації при цукровому діабеті. Участь сімейної медсестри в диспансерному спостереженні за пацієнтом. Соціальна адаптація пацієнта з цукровим діабетом. Профілактика, участь сімейної медсестри в її проведенні. Клінічні протоколи надання медичної допомоги пацієнтам з ендокринною патологією.

Гіпер- або гіпотиреоз: визначення. Епідеміологія. Основні

причини виникнення. Класифікація нозологій, що супроводжуються гіпер- і гіпотиреозом. Дифузне тиреотоксичне воло. Ендемічне воло. Аутоімунний тиреоїдит. Йододефіцитний стан. Методи активного виявлення. Реабілітація. Диспансеризація. Роль сімейної медсестри в проведенні йодної профілактики ендемічного вола.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Робота на амбулаторному прийомі із сімейним лікарем і в денному стаціонарі. Медсестринське обстеження пацієнта з конкретним захворюванням. Виявлення проблем пацієнта. Планування медсестринських втручань. Реалізація медсестринських втручань. Виконання лікувальних і діагностичних призначень сімейного лікаря. Підготовка пацієнта та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень. Визначення рівня глікемії за допомогою тест-смужки, електронного глюкометра. Визначення глікемічного профілю. Тест на толерантність до глюкози. Виявлення глюкозурії експрес-методом. Глюкозуричний профіль.

Виконання медсестринських маніпуляцій. Правила техніки безпеки та охорона праці, протиепідемічний режим під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Вирішення дійсних і супутніх проблем пацієнта. Надання невідкладної долікарської медичної допомоги при гіперглікемічній і гіпоглікемічній комах. Навчання пацієнта самоконтролю рівня глюкози за допомогою індивідуального глюкометра, тест-смужки. Методика інсулінотерапії. Участь сімейної медичної сестри в проведенні диспансеризації, реабілітаційних заходів, профілактики. Лікувальна дієта. Фітотерапія. Санаторно-курортне лікування. Ведення медичної та медсестринської документації.

Практичні навички:

- проведення медсестринського обстеження пацієнта в разі ендокринних захворювань;
- виявлення проблем пацієнта при конкретному захворюванні;
- підготовка пацієнтів та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнтів до рентгенологічних, ультразвукових і радіоізотопних обстежень;
- допомога сімейному лікареві у веденні домашнього стаціонару;
- проведення всіх етапів медсестринського процесу при ендокринних захворюваннях;
- виконання медсестринських маніпуляцій;
- дотримання правил техніки безпеки та охорони праці під час взяття біологічного матеріалу, проведення

- інструментальних обстежень;
- надання невідкладної долікарської медичної допомоги при гіперглікемічній і гіпоглікемічній комах;
- проведення реабілітаційних заходів, диспансеризації на амбулаторному етапі спостереження;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

Тема 11. Захворювання кровотворної системи в практиці сімейної медицини. Охорона праці в галузі

ЛЕКЦІЯ

Функції гемопоетичної системи. Сучасний погляд на кровотворення.

Анемії. Визначення, етіологія, класифікація. Постгеморагічна, залізодефіцитна, мегалобластна, гіпо- і апластична, гемолітична анемії. Анемія хронічної хвороби. Вікові аспекти. Особливості перебігу анемій у немовлят, підлітків, вагітних, пацієнтів похилого віку. Методи активного виявлення. Діагностика. Принципи лікування. Реабілітаційні заходи, участь сімейної медичної сестри у їхньому проведенні. Диспансерний нагляд. Профілактика. Клінічні протоколи надання медичної допомоги гематологічним хворим.

Гемобластози. Визначення. Актуальність проблеми. Сучасні погляди на етіологію. Мієлоїдні та лімфоїдні пухлини. Вікові аспекти. Методи діагностики. Основні принципи лікування. Реабілітація. Профілактика.

Геморагічні захворювання. Визначення. Етіологія. Класифікація. Вікові аспекти. Методи діагностики. Реабілітаційні заходи, участь сімейної медичної сестри в їх проведенні. Профілактика. Охорона праці в галузі.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Проведення медсестринського обстеження пацієнта. Установлення медсестринського діагнозу. Планування медсестринських втручань. Реалізація планування медсестринських втручань. Ведення медсестринської документації. Підготовка пацієнта та взяття крові з вени для біохімічного, імунологічного досліджень. Цитохімічне та цитогенетичне дослідження крові. Стерильна пункція, трепанобіопсія клубової кістки, біопсія лімфатичних вузлів. Підготовка пацієнта та взяття сечі для досліджень. Підготовка пацієнта та асистування сімейному лікареві під час обстежень, лікувальних процедур. Підготовка пацієнта до рентгенологічних обстежень. Проведення запису ЕКГ. Правила техніки безпеки та охорона праці, протиепідемічний режим під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

Допомога сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару як помічник сімейного лікаря при конкретному захворюванні. Планування, реалізація заходів з догляду. Виконання призначень сімейного лікаря. Навчання пацієнта, його оточення само- та взаємодогляду. Надання невідкладної долікарської медичної допомоги при геморагічному синдромі. Догляд за тяжкохворим та вмираючим. Навчання членів родини догляду за такими пацієнтами. Участь сімейної медичної сестри в проведенні диспансеризації, реабілітаційних заходів, профілактики.

Практичні навички:

- проведення всіх етапів медсестринського процесу при захворюваннях кровотворної системи;
- підготовка пацієнтів та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнтів до рентгенологічних, ультразвукових обстежень;
- проведення запису електрокардіограми;
- допомога сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару;
- виконання медсестринських маніпуляцій;
- дотримання правил техніки безпеки та охорони праці, протиепідемічний режим при взятті біологічного матеріалу, проведенні інструментальних обстежень;
- здійснення догляду за тяжкохворим і вмираючим у домашніх умовах при конкретному захворюванні;
- надання невідкладної медичної долікарської допомоги в домашніх умовах у разі геморагічного синдрому;
- проведення реабілітаційних заходів, диспансеризації на амбулаторному етапі спостереження;
- заповнення, ведення медичної та медсестринської документації.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

1. Виконання етапів медсестринського процесу при конкретному захворюванні.
2. Здійснення антропометрії дитячого та дорослого населення, оцінювання фізичного розвитку за отриманими даними.
3. Вимірювання температури тіла, графічне зображення її.
4. Підрахунок частоти дихальних рухів.
5. Визначення пульсу, графічне зображення його.
6. Вимірювання артеріального тиску, реєстрація даних у температурному листку.
7. Визначення добового діурезу.
8. Визначення рівня глікемії за допомогою експрес-методів, електронного глюкометра.
9. Проведення тесту на толерантність до глюкози.
10. Визначення групи крові, резус-фактора, проведення проби на біологічну сумісність при переливанні крові.
11. Підготовка пацієнта до взяття сечі на загальний аналіз, за методами Зимницького, Нечипоренка тощо.
12. Виявлення глюкозурії експрес-методами.
13. Підготовка пацієнта до взяття калу на приховану кров, копрологію, яйця гельмінтів.
14. Підготовка пацієнта до взяття зскрібка з періанальних складок на ентеробіоз.
15. Підготовка пацієнта до взяття мазків із носоглотки на вірусологічне дослідження.
16. Підготовка пацієнта до взяття мазків із мигдаликів, слизової оболонки носа та кон'юнктиви на бактеріологічне дослідження, VL.
17. Підготовка пацієнта до взяття харкотиння для бактеріологічного та загального клінічного дослідження.
18. Проведення алергійних проб.
19. Підготовка пацієнта до рентгенологічного, ендоскопічного та інших інструментальних обстежень.
20. Проведення електрокардіографії.
21. Проведення спірометрії.
22. Здійснення штучної вентиляції легень та непрямий масаж серця.
23. Катетеризація сечового міхура м'яким катетером.
24. Проведення оксигенотерапії.
25. Промивання шлунка без зонда і зондовим методом.
26. Постановка клізм (очисної, сифонної, послаблювальної, медикаментозної).
27. Надання допомоги сімейному лікареві в організації та веденні домашнього стаціонару.
28. Розведення антибіотиків.
29. Виконання всіх видів маніпуляцій, передбачених за фахом "сестра медична".
30. Виконання найпростіших фізіотерапевтичних процедур

- (накладання зігрівальних компресів, гірчичників, банок, проведення інгаляції тощо).
31. Здійснення диспансерного спостереження за пацієнтом при конкретному захворюванні.
 32. Визначення статистичних показників “ефективність диспансеризації”, “якість диспансеризації”.
 33. Проведення самостійного патронажу, візит до вагітної, немовляти, пацієнта похилого віку.
 34. Заповнення та ведення медичної та медсестринської документації.
 35. Планування та проведення імунізації дитячого, дорослого населення.
 36. Укомплектування наборів медикаментів, сумки сімейного лікаря для надання невідкладної медичної допомоги вдома.
 37. Надавати невідкладну долікарську медичну допомогу при:
 - непритомності;
 - анафілактичному шоку;
 - травматичному шоку;
 - судинному колапсі;
 - гіпертермічному синдромі;
 - фебрильних судомах;
 - стенозуючому ларинготрахеїті;
 - кровохарканні;
 - легеневій кровотечі;
 - шлунковій кровотечі;
 - кишковій кровотечі;
 - нападі бронхіальної астми;
 - астматичному статусі;
 - серцевій астмі;
 - інфаркті міокарда;
 - нападі стенокардії;
 - набряку легень;
 - еклампсії;
 - зупинці серця;
 - зупинці дихання;
 - гіпертонічній кризі;
 - гострому животі;
 - гіпо- і гіперглікемічній комах.
 38. Підготовка необхідних даних для написання статистичного звіту.
 39. Проведення протиепідемічних заходів при інфекційних захворюваннях.
 40. Дотримання правил техніки безпеки, охорони праці, протиепідемічного режиму під час взяття біологічного матеріалу, проведення інструментальних обстежень.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ ТА КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. Сімейна медицина — нова галузь в системі охорони здоров'я України.
2. Концепція сімейної медицини. Засади її впровадження в Україні.
3. Досвід країн Західної Європи та Америки в галузі сімейної медицини.
4. Переваги сімейного принципу надання медичної допомоги.
5. Основні принципи та моделі функціонування сімейної медицини.
6. Основні напрями діяльності сімейних медиків.
7. Нормативні документи з сімейної медицини.
8. Основні показники роботи на дільниці сімейної медицини.
9. Домашні стаціонари, профілі, форми. Денний стаціонар.
10. Патронажні візити.
11. Комунікація між сімейною медичною сестрою, пацієнтом, членами його родини.
12. Медична етика та субординація.
13. Сумка сімейного лікаря для надання невідкладної медичної допомоги вдома.
14. Функціональні обов'язки сімейної медичної сестри на амбулаторному прийомі і вдома.
15. Медична та медсестринська документації сімейної медсестри.
16. Деонтологія в роботі сімейної медичної сестри. Геріатричний пацієнт, особливості роботи з ним. Геродієта.
17. Моральна та правова відповідальність сімейної медичної сестри.
18. Медична таємниця.
19. Ятрогенні захворювання, егогенія. Профілактика.
20. Види професійних порушень, їх вплив на пацієнта.
21. Медичні працівники і закон.
22. Диспансеризація населення дільниці сімейної медицини. Види. Участь сімейної медсестри в її проведенні.
23. Організація профілактичної роботи з немовлятами, пацієнтами похилого віку, вагітними.
24. Профілактика рахіту, анемії, дистрофії на дільниці сімейної медицини.
25. Профілактика онкопатології, туберкульозу, участь сімейної медсестри в її проведенні.
26. Протиепідемічна робота на дільниці, участь сімейної медсестри в її проведенні.

27. Обмежувальні заходи при грипі, дитячих інфекціях.
28. Організація, проведення імунізації населення дільниці сімейної медицини.
29. Функціональні обов'язки сімейної медичної сестри в осередку особливо небезпечних інфекцій.
30. Кашель. Визначення, характер кашлю, основні причини. Нозології, які супроводжуються кашлем.
31. Гострі респіраторні захворювання.
32. Бронхіт. Пневмонія. Вікові аспекти.
33. Туберкульоз легень. Класифікація. Вікові аспекти.
34. Респіраторні алергози.
35. Серцева астма. Набряк легенів. Вікові аспекти.
36. Підготовка пацієнта з кашлем до лабораторних та інструментальних обстежень. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта в домашніх умовах.
37. Задишка. Визначення, види задишки, основні причини. Захворювання, які супроводжуються задишкою.
38. Обструктивний бронхіт. Стенозуючий ларинготрахеїт.
39. Бронхіальна астма. Вікові аспекти.
40. Вроджений стридор у немовлят.
41. Лабораторні та інструментальні обстеження пацієнта з задишкою на догоспітальному етапі, участь сімейної медсестри в їх проведенні. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта в домашніх умовах.
42. Біль у грудній клітці. Причини виникнення. Нозології, які супроводжуються болем у грудній клітці.
43. Стенокардія. Інфаркт міокарда. Проблеми пацієнта. Невідкладна терапія, участь сімейної медсестри в її проведенні.
44. Плеврит.
45. Невралгія. Оперізувальний лишай.
46. Біль в грудній клітці у дітей і підлітків. Вікові аспекти.
47. Лабораторні та інструментальні обстеження пацієнта з болем у грудях, участь сімейної медсестри в підготовці до них. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта.
48. Значення загальної диспансеризації у ранньому виявленні ішемічної хвороби серця. Участь сімейної медсестри у проведенні заходів первинної та вторинної профілактики.
49. Біль у животі. Основні причини. Характер болю, локалізація, іррадіація, зв'язок з прийомом їжі. Нозології, які супроводжуються болем у животі.
50. Гострий живіт.
51. Гастрит. Виразкова хвороба. Вікові аспекти.
52. Хронічний холецистит. Хронічний панкреатит. Хронічний коліт. Вікові аспекти.
53. Біль у животі в немовлят. Диспепсії. Гастроентероколіти.
54. Тактика медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта

- з болем у животі в домашніх умовах.
55. Невідкладна долікарська медична допомога при гострому животі на догоспітальному етапі.
 56. Шлункові та кишкові кровотечі. Визначення, найбільш часті причини.
 57. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта з шлунковою (кишковою) кровотечею. Невідкладна долікарська медична допомога на догоспітальному етапі.
 58. Біль голови. Найбільш часті причини. Психогенний біль голови. Травми мозку. Загальні захворювання. Судинна патологія. Вікові аспекти.
 59. Біль голови у дітей. Тактика сімейної медсестри у вирішенні проблем пацієнта при конкретному захворюванні в домашніх умовах.
 60. Закрепи. Основні причини. Закрепи органічні та функціональні. Вікові аспекти. Лабораторні та інструментальні обстеження пацієнта на догоспітальному етапі, участь сімейної медсестри в їх проведенні. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта з закрепками.
 61. Суглобовий синдром. Основні причини. Патологічні стани, які супроводжуються болем у суглобах і спині.
 62. Ревматична хвороба. Вікові аспекти. Профілактика.
 63. Ревматоїдний артрит. Вікові аспекти. Ювенільний ревматоїдний артрит.
 64. Системний червоний вовчак. Деформівний остеоартроз. Подагра. Вікові аспекти. Методи обстеження пацієнта, участь сімейної медсестри в їх проведенні.
 65. Медсестринський підхід до вирішення проблем пацієнта з болем у суглобах та спині.
 66. Артеріальна гіпертензія. Визначення. Актуальність проблеми.
 67. Національна програма з артеріальної гіпертензії, завдання сімейних медиків.
 68. Пограничні показники артеріального тиску. Нейроциркуляторна дистонія.
 69. Симптоматичні артеріальні гіпертензії.
 70. Есенціальна артеріальна гіпертензія. Чинники ризику. Вікові аспекти.
 71. Артеріальна гіпертензія у підлітків, вагітних, геріатричних пацієнтів.
 72. Методи активного виявлення артеріальної гіпертензії.
 73. Ускладнення артеріальної гіпертензії (інфаркт міокарда, інсульт, недостатність кровообігу, ниркова недостатність), участь сімейної медсестри в їх профілактиці.
 74. Етапи реабілітації при артеріальній гіпертензії, участь сімейної медсестри в її проведенні. Диспансерний нагляд. Періодичність спостереження за пацієнтом на дільниці. Особливості догляду в домашніх умовах.

75. Роль сімейної медсестри в профілактиці артеріальної гіпертензії.
76. Гіперглікемія. Визначення. Основні причини. Чинники ризику.
77. Класифікація захворювань, які супроводжуються гіперглікемією.
78. Епідеміологія цукрового діабету. Методи активного виявлення. Вікові аспекти. Методи обстеження пацієнта, участь сімейної медсестри в їх проведенні.
79. Гострі та хронічні ускладнення цукрового діабету.
80. Невідкладна долікарська медична допомога при діабетичній та гіпоглікемічній комах.
81. Реабілітація при цукровому діабеті. Дієтотерапія. Участь сімейної медсестри в диспансерному нагляді за пацієнтом.
82. Соціальна адаптація пацієнта з цукровим діабетом. Профілактика, участь сімейної медсестри в її проведенні.
83. Гіпер- або гіпотиреоз. Визначення. Основні причини виникнення. Класифікація нозологій, які супроводжуються гіпертиреозом.
84. Дифузне тиреотоксичне воло. Ендемічне воло.
85. Аутоімунний тиреоїдит. Рак щитоподібної залози.
86. Йододефіцитний стан. Методи діагностики. Вікові аспекти. Етапи реабілітації. Диспансеризація. Роль сімейної медсестри в проведенні йодної профілактики.
87. Функції гемопоетичної системи. Сучасний погляд на кровотворення.
88. Анемія. Визначення, етіологія, класифікація.
89. Постгеморагічна, залізодефіцитна, мегалобластна, гіпо- та апластична, гемолітична анемії.
90. Особливості перебігу анемії у немовлят, підлітків, вагітних, пацієнтів похилого віку. Діагностика. Принципи лікування. Реабілітаційні заходи, участь сімейної медичної сестри їх проведенні. Диспансерний нагляд. Профілактика.
91. Гемобластоз. Визначення. Актуальність проблеми. Сучасні погляди на етіологію.
92. Класифікація пухлинних захворювань кровотворної і лімфоїдної тканин. Вікові аспекти. Мієлоїдні пухлини. Методи діагностики. Основні принципи лікування. Реабілітація. Профілактика.
93. Лімфоїдні пухлини. Визначення. Етіологія. Вікові аспекти.
94. Медсестринський процес при лімфоїдних пухлинах. Методи діагностики. Основні принципи лікування. Профілактика.
95. Геморагічні захворювання. Визначення. Етіологія. Класифікація. Методи діагностики. Вікові аспекти. Реабілітаційні заходи, участь сімейної медсестри в їх проведенні. Профілактика.

96. Лихоманка. Визначення. Основні причини. Класифікація лихоманки за висотою температури, тривалістю, характером температурної кривої.
97. Інфекційні захворювання — основна причина лихоманки. Вікові аспекти проблем пацієнта при лихоманці.
98. Лихоманка у новонародженого, немовляти.
99. Гіпертермічний синдром, фебрильні судоми. Участь сімейної медсестри у їх запобіганні.
100. Методи лабораторних та інструментальних обстежень пацієнта з лихоманкою, участь сімейної медсестри у їх проведенні.
101. Тактика сімейної медичної сестри у вирішенні проблем пацієнта з лихоманкою.
102. Невідкладна долікарська медична допомога при гіпертермічному синдромі, фебрильних судомах.
103. Біль у горлі. Найчастіші причини.
104. Гострий тонзиліт. Хронічний тонзиліт. Профілактика.
105. Дифтерія. Епідеміологія. Основні причини виникнення. Чинники ризику. Вікові аспекти проблем пацієнта. Обстеження пацієнта, участь сімейної медсестри у його проведенні.
106. Схема повідомлення, протиепідемічні заходи при дифтерії. Особливості роботи з контактними. Правила виписки в колектив.
107. Особливості догляду за пацієнтом з гострим тонзилітом в домашніх умовах.
108. Роль імунізації в профілактиці дифтерії на дільниці сімейної медицини. Епідемічний паротит. Профілактика.
109. Висипка. Дитячі екзантематозні інфекції. Кір. Скарлатина. Вітряна віспа. Краснуха. Епідеміологія. Основні причини виникнення.
110. Проблеми пацієнта при дитячих екзантематозних інфекціях.
111. Основні протиепідемічні заходи в колективі при дитячих екзантематозних інфекціях. Особливості догляду за пацієнтом в домашніх умовах. Правила виписки в колектив.
112. Роль профілактичних щеплень в профілактиці кору, краснухи, епідемічного паротиту на дільниці сімейної медицини.
113. Шлунково-кишкові розлади. Епідеміологія. Кишкові інфекції. Дизентерія. Сальмонельоз. Гастроентероколіт.
114. Особливо небезпечні інфекції. Холера. Основні причини виникнення. Вікові аспекти проблем пацієнта при кишкових інфекціях. Протиепідемічні заходи в осередку інфекції. Схема повідомлення. Особливості обстеження контактних.
115. Функціональні обов'язки сімейної медичної сестри в осередку особливо небезпечної інфекції. Нормативні документи. Накази СЕС. Диспансеризація при

- інфекційній патології. Профілактика.
116. Гепатит. Епідеміологія. Основні причини вірусного гепатиту А і В. Актуальність проблеми. Вікові аспекти. Диспансерне спостереження за реконвалісцентами. Протиепідемічні заходи в осередку інфекції. Спостереження за контактними.
 117. Роль сімейної медичної сестри в ранній діагностиці та профілактиці вірусного гепатиту на дільниці сімейної медицини.
 118. Санітарно-освітня робота, участь сімейної медсестри в її проведенні на дільниці сімейної медицини.
 119. Медико-соціальні аспекти планування сім'ї.
 120. Роль сім'ї у формуванні здорового способу життя.
 121. Правила техніки безпеки та охорона праці.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

Медсестринство в сімейній медицині: підручник / Антропова Т.О. — К.: Медицина, 2010. — 488 с.

Медсестринство в терапії / М.Б. Шегедин, І.А. Шуляр та ін. — Дрогобич: Відродження, 2006.

Медсестринство в хірургії: навч. посібник / М.Б. Шегедин, С.Ф. Шустакевич, В.С. Журомський. — К.: Медицина, 2008.

Педіатрія / За ред. С.К. Ткаченко, Р.І. Поцюрко. — К.: Медицина, 2010. — 552 с.

Шегедин М.Б., Кравців В.В., Барчук С.В. Медсестринство при інфекційних хворобах (атлас). — Львів: Відродження, 2005.

Додаткова

Епішин А.В. Пропедевтика внутрішніх хвороб з доглядом за терапевтичними хворими. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2001.

Заремба С.Ф. Медсестринство в сімейній медицині. — К.: Здоров'я, 2001.

Кохен М.М. Общепрактическая и семейная медицина. — Минск: Беларусь, 1997.

Окороков А.И. Диагностика болезней внутренних органов. — М.: Медицинская литература, 2000.

Окороков А.И. Лечение болезней внутренних органов. — М.: Медицинская литература, 2000.

Федоров Я.Ф. Патологія органів дихання. — Львів: Наутілус, 2001.

Хворостінка В.М., Журавльова Л.В., Мойсеєнко Т.А. Факультетська терапія. — Харків: Факт, 2000.